

*Зімонова О. В.,**старший викладач кафедри суспільно-гуманітарних наук
Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного**Адамович А. Є.,**доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук
Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного*

ВПЛИВ МІСЦЕВИХ ГОВОРІВ НА КУЛЬТУРУ ФАХОВОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА

Анотація. У статті приділяється увага питанням закріплення навичок літературної вимови, збагачення активного словника, засвоєння норм літературної мови, усунення негативного впливу місцевих говорів на усне й писемне мовлення студентів. Також досліджуються й аналізуються основні помилки в усному та писемному мовленні майбутніх фахівців, що виникають під впливом місцевих говірок. Автор розглядає методи і прийоми, які варто використовувати під час вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням»: лекцію, бесіду, самостійною роботою з різними джерелами. Звертається увага на те, що вдосконалення фахового мовлення сприятиме збагаченню інформаційно-технологічного розвитку суспільства, вдосконаленню, впорядкуванню й унормуванню галузевої термінології. Щоб усунути з усного та писемного мовлення студентів-інженерів порушення діалектного характеру, потрібна планомірна й наполеглива робота в цьому напрямі. Значне місце посідають усні вправи, спрямовані на формування внутрішнього мовлення, а також на зміст і структуру писемного мовлення. Вивчення особливостей місцевої говірки, врахування їх у процесі вивчення мови допоможе піднесенню культури мовлення майбутнього фахівця. А достатній рівень володіння українською мовою і закріплюється на практичних заняттях з української мови (за професійним спрямуванням)

Вагоме значення має і добір для вправ мовного матеріалу з урахуванням особливостей місцевої говірки. Отже, автори пропонують надзвичайно уважно та відповідально поставитись до такого виду роботи. Але це мають бути тексти, слова або словосполучення, пов'язані з конкретною спеціальністю. Він має, крім сприяння систематичному і міцному засвоєнню знань, допомогти звільнитися від граматичних, орфографічних та орфоепічних помилок і зробити так, щоб мовлення наших випускників віддзеркалювало їх високу кваліфікацію та загальну і мовну культуру.

Ключові слова: фахове мовлення, говори, культура мови, мовлення, фахівець, помилка, метод, прийом, морфологія, орфографія.

Постановка проблеми. Останнім часом і в Україні, і в усьому світі досить серйозна увага приділяється дослідженню фахової мови. А для цього потрібні висококваліфіковані кадри, без яких не може обійтися українська економіка й усе народне господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування культури фахового мовлення були об'єктом дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних учених, таких як Л. Хоффман,

А. Герд, Н. Бабич, В. Князев, Т. Кияк, А. Дяков, С. Шеллов та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Мета статті – проаналізувати особливості процесу формування мовленнєвої культури економіста; визначити порушення норм літературної мови, що можуть заважати взаєморозумінню між фахівцями і сформулювати аспекти, на які необхідно звернути увагу, щоб уникнути цих незручностей; запропонувати необхідні засоби для вдосконалення підготовки економіста.

Виклад основного матеріалу. З часу виникнення науки про мову можна говорити і про культуру мови і мовлення як складників мовознавства. У ст. 10 Конституції України засвідчено державність української мови. Українська літературна мова, маючи визначені орфографічні та орфоепічні правила, граматичні форми і словниковий склад, є важливим засобом спілкування між людьми на всій території нашої держави. Сучасний інженер має володіти всіма нормами української літературної мови, що є вимогою часу. А оскільки кожна мовна система – це єдність понять та їх позначень, то вдосконалення фахового мовлення сприятиме збагаченню інформаційно-технологічного розвитку суспільства, вдосконаленню, впорядкуванню й унормуванню галузевої термінології. Перед закладами вищої освіти (далі – ЗВО) технічного спрямування стоїть непросте завдання в умовах місцевих говорів сформувати і розвинути у майбутнього інженера культуру саме фахового мовлення. Високий рівень розвитку української літературної мови веде до заміни вузьколокальних особливостей говорів відповідниками літературної мови. Навчальна дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)» передбачає вивчення теоретичних засад нормативності української мови та поняття норми як основи сучасної української мови; повторення та закріплення складних моментів українського правопису, що є важливим для професійного мовлення; виховання естетичного ставлення до мови, почуття особистої відповідальності за власну мовну поведінку і за стан культури мовлення фахівців вивчення українського мовного і мовленнєвого етикету, особливостей його функціонування в різних офіційних ситуаціях; сприяння підвищенню мовленнєвої культури, сформувавши мовне чуття за допомогою цілої низки вправ і завдань; вивчення особливостей фонетичних, морфологічних, лексикологічних та фразеологічних явищ у науковому стилі.

Зрозуміло (і це не викликає заперечень), що саме на школу покладено завдання щодо опанування населенням норм літературної мови в боротьбі з негативним впливом місцевої говірки на усне і писемне мовлення учнів. А вищий навчальний заклад

повинен закріпити у студентів ці знання та вміння бездоганно володіти всіма мовними нормами, збагатити словниковий запас, сприяти розвитку усного й писемного професійного мовлення. І це стосується не тільки лексики, а й інших розділів науки про мову.

Хоча кожен наш студент – мешканець якогось регіону, носій певної говірки і звик до мови своєї місцевості, використовуючи її у навчанні й подальшому житті, викладачам мови важливо домогтися, щоб студенти так само вільно й безпосередньо володіли і нормами літературної мови. Проте робити це треба обережно, тактовно та виважено.

Зважаючи на посилення уваги до культури усного і писемного мовлення майбутніх фахівців-інженерів, питання теорії і практики української професійної мови в умовах місцевих говорів набуває особливої уваги.

Говори української мови

Українська літературна мова перебуває у постійному розвитку і, відповідно, з говорами існують складні взаємозв'язки. Літературна мова постійно впливає на говори української мови в напрямі наближення їх рис до літературних норм. Вона певною мірою збагачується за їх рахунок.

Надаємо, що українська мова має три групи говорів: північні, південно-західні, південно-східні.

Північні говори складаються з середньополіського, східнополіського та західнополіського говорів.

До південно-західних належать закарпатські, гуцульські, лемківські, волинські, наддністрянські, подільські, бойківські, буковинські говори.

Південно-східна група – це середньо наддніпрянські, степові і слобожанські говори.

Риси місцевої говірки, носіями якої є наші студенти, часто досить негативно впливають на їх усне й писемне фахове мовлення. Наші студенти – майбутні фахівці-інженери, мовлення яких має бути відшліфованим і внормованим.

Спираючись на дослідження вчених, сьогодні ми можемо чітко визначити основні групи помилок, які виникають під впливом місцевих говорів: фонетичні (звуки мови), морфологічні (помилки, що спричинені особливостями граматичної будови діалекту) та фонетико-морфологічні (помилки, зумовлені як фонетичними, так і морфологічними відмінностями в слові). Є ще помилки, пов'язані з лексикою та синтаксисом.

Ми живемо на Півдні України, а це територія південно-східних говорів. Серед багатьох помилок можемо виділити найтипівіші:

1. Слова з ненаголошеними голосними.

И замість Е:

– у першому переднаголошеному складі (типлотраса, диржав, висна, видмідь, виликій...);

– у другому й третьому переднаголошених складах (атистат, придавати, нивиликий, пиримога, присильний...);

– у післянаголошених складах (вчитилька, правий бериг, вітир, дивитимиться, спалині гілки, вирішиння...).

Е замість И:

– у першому переднаголошеному складі (прекметник, лесиця, сенонім, незенько, преслили, вдалені, сеночок...);

– у другому й третьому переднаголошених складах (предавило, предавити, превезли...);

2. Позначення приголосних:

– використання на письмі замість твердого приголосного м'якого (сахарю, хлібу, кричать, держать, сушать);

– передача глухої вимови дзвінких приголосних на письмі (хвітнес, хвабрика, вітпливти, хвізичний, хвашисти);

– відсутність подвоєння (галузо, річю, пічю, подорожю, сутю).

3. Морфологічні помилки.

Іменник:

– замість нульового закінчення в родовому відмінку множини іменників першої відміни закінчення -ів (мишів, грушів, хатів...);

– залишки колишньої двоїни (дві сестрі, три кімнаті, дві дороги...);

– закінчення -ом замість -ем в орудному відмінку однини іменників другої відміни (кущом, плечом, плащом, дощом...);

– закінчення -ьою замість -ю в орудному відмінку однини іменників третьої відміни (областьою, скатертьою, радістьою...);

– закінчення -ою замість -ею в орудному відмінку однини іменників м'якої та мішаної групи першої відміни (передачою, кручою, зимньою, діжою, кашою...).

Таким чином, ми ще раз переконаємося, що робота над викоріненням таких помилок повинна вестися плановірно і систематично. Але, на жаль, типова програма з дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» для аграрних ЗВО не передбачає тем, пов'язаних з удосконаленням умінь і навичок щодо володіння нормами української літературної мови. Дуже прикро вказати на той факт, що в освітньо-професійних програмах інженерних спеціальностей у переліку загальних компетентностей майже не трапляються питання, пов'язані з володінням фаховою українською мовою. А ось іноземною – скрізь. Ми не проти цього, але коли ж усе-таки буде хоча б така увага до української? Та досить часто, особливо останнім часом, з усіх високих трибун чуємо про вдосконалення вищої освіти. Сьогодні ніхто не може заперечити, що справжній фахівець, крім знання спеціальних дисциплін, повинен бути грамотним як в усному, так і в писемному мовленні. А цьому треба навчатися саме на студентській лаві. Бо якщо випускник університету, який отримав спеціальність інженера, прийшовши в колектив, не може грамотно, професійно донести свою точку зору, переконати співробітників у правильності свого рішення, без помилок написати документ тощо, то він не стане справжнім фахівцем, а тим більше керівником. Також важливим моментом під час навчання у виші є сам процес спілкування з викладачем, який має бути взірцем у володінні правильним і грамотним мовленням. І це стосується не тільки мовознавців, а й тих, хто викладає фахові дисципліни, адже вони теж мають володіти всіма нормами української літературної мови. А от на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) бажано було б приділяти увагу ще й питанням правопису. Серед методів вивчення на заняттях можна використати такі:

– методи теоретичного вивчення мови (бесіда, повідомлення викладача, самостійна робота з літературою);

– методи теоретико-практичного вивчення мови (вправи з фонетики, граматики, лексики, орфографії, стилістики). Ці методи сприяють запам'ятовуванню аналізованих прикладів як зразків;

– методи практичного збагачення мови (спираються на активність мовного спілкування та копіювання усних чи писемних мовних зразків) [7, с. 19].

Одним з основних прийомів, які в умовах місцевих говорів має застосовувати викладач у процесі здійснення будь-якого

методу, є порівняння або зіставлення. Зіставлення дає можливість побачити подібність або відмінність між тими чи іншими мовними рисами. Дуже важливою є самостійна робота з різними джерелами, яка вимагає більш відповідального ставлення з боку студента й абсолютної уважності під час вивчення тієї чи іншої теми, а також виконання певних вправ для закріплення [8, с. 16].

Для роботи на занятті можна запропонувати відредагувати тексти або речення, наприклад:

Праця метробудівця – сама найважча. Зате її ітоги бачимо кожного дня. Сотні тисяч киян користуються оцим транспортом. Тут завжди збирається багато глядачей. Цією діжою ми користуємося під час засолки овочей. На завтрашньому міроприємстві повинні бути усі студенти. Наша група зайняла друге місце в цих змаганнях. Оточуюче середовище має великий вплив на виховання особистості.

Також можна запропонувати виконати вправу щодо заміни калькованих слів українськими відповідниками: розмір анотації, учбовий автомобіль, протилежна сторона, раз на тиждень, під редакцією письменника, по мірі того, як, представляє спробу, привести приклад, завідуючий відділу, піднімати проблему, веде підприємство, область знань, знайомство з рецензією.

Слід зазначити, що процес стирання граней між українською літературною мовою і місцевими говорами є однією з важливих закономірностей розвитку мови.

Одним із завдань, що стоять перед вищою школою, є закріплення навичок літературної вимови, збагачення їхнього активного словника, усунення норм негативного впливу місцевих говорів на усне й писемне мовлення. Саме вищий навчальний заклад відіграє важливу роль у справі піднесення культури мови майбутніх фахівців у заміні звуків, морфологічних форм, синтаксичних конструкцій у мові певної місцевості літературними відповідниками.

Культура мови і мовлення починається із самоусвідомлення мовної особистості. Вона зароджується там, де людям не байдуже на те, як вони говорять і пишуть, чи сприймається їхнє мовлення в різних середовищах, зокрема й серед фахівців конкретної галузі [9, с. 21]. Проводячи роботу над піднесенням культури мовлення в умовах місцевих говорів, викладач повинен глибоко вивчити особливості місцевих говірок. Особливо стійкі помилки у мові студентів зумовлені нечітко вираженими вторинними діалектними рисами (комбінаторні чи позиційні варіанти фонем). Помилки, що виникають під впливом первинних рис, дуже відмінних від норм літературної мови, легше піддаються викориненню. Але над цим потрібно працювати систематично. Аналіз дозволяє зробити висновок, що під впливом місцевих говорів найчастіше трапляються фонетичні помилки, рідше – морфологічні, лексичні та синтаксичні. Та їх потрібно уникати. Аналізуючи сучасну теорію і практику мовленнєвої підготовки, можна стверджувати, що низький рівень мовної компетентності майбутніх інженерів призводить до неусвідомлення фахової інформації. Такий спеціаліст не може докорінно збагнути суть явищ, процесів, об'єктів. І навпаки, високий рівень дає змогу оперувати такими технологіями та завданнями, що задовольняють потреби сучасного інформаційного суспільства.

Висновки. Отже, говорячи про культуру фахового мовлення, маємо не забувати про повагу до рідної мови, про активне ставлення до слова. Для того, щоб усунути з усного та писемного мовлення студентів порушення діалектного характеру, потрібна планомірна й наполеглива робота в цьому

напрямі. Великі можливості для засвоєння літературних норм криються у безпосередньому спілкуванні викладача зі студентом. Застосування різних методів та прийомів дозволяє проводити такі логічні операції, як зіставлення, аналіз, синтез; індукція, дедукція; узагальнення та умовиводи. Значне місце посідають усні вправи, спрямовані на формування внутрішнього мовлення, а також на зміст і структуру писемного мовлення. Вивчення особливостей місцевої говірки, врахування їх у процесі вивчення мови допоможе піднесенню культури мовлення майбутнього фахівця.

Вагоме значення має добір для вправ мовного матеріалу з урахуванням особливостей місцевої говірки. Але це мають бути тексти, слова або словосполучення, пов'язані з конкретною спеціальністю, причому бажано застосовувати їх не поодинокі, а системно. Він має, крім сприяння систематичному і міцному засвоєнню знань, допомогти звільнитися від граматичних, орфографічних та орфоепічних помилок і зробити так, щоб мовлення наших випускників віддзеркалювало їх високу кваліфікацію та загальну і мовну культуру.

Загалом, хочеться зазначити, що кожне заняття з української мови (за професійним спрямуванням) – це плід майстерності та творчості окремого викладача, його професіоналізму, ґрунтовних знань рідної мови, які вони вкладають у формування високої культури фахової української мови майбутніх спеціалістів.

Література:

1. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності. Київ : Довіра, 1999. 431 с.
2. Зубков М.Г. Сучасна українська ділова мова. Харків : Торсінг, 2002. 447 с.
3. Омельчук С.Я., Ляшкевич А.І., Чаловська М.В. Усі уроки української мови в 6 класі. Харків : Основа, 2006. 432 с.
4. Пентиліук М.І. Культура мови і стилістика. Київ : Вежа, 1994. 240 с.
5. Ткаченко О.П. Мовне самоствердження українців на тлі історичного досвіду народів світу. *Дивослово*. 1994. № 4. С. 15–19.
6. Шевчук С.В. Українське ділове мовлення. Київ, 2000. С. 474.
7. Мацько Л.І. Українська мова: формування національної свідомості. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 1. С. 70.
8. Мельничайко В.Я. Творчі роботи на уроках української мови. *Конструювання. Редагування. Переклад*. Київ, 1981. 278 с.
9. Стельмахович М. Етнопедагогічні основи методики української мови (теоретичний аспект проблеми). *Українська мова і література в школі*. 1993. № 5–6. С. 19–23.

Zimonova O., Adamovych A. The influence of patois on speech standard of future and engineer

Summary. The problems of consolidation of literary pronunciation skills, enrichment of active vocabulary, literary speech standard learning, elimination of negative effect of patois on speaking and writing are considered in the article.

University plays an important role in the matter of students' speech standards development, lallation, morphological forms, replacing of syntactical constructions in certain area language by literary equivalents.

Carrying out such work the teacher should learn deeply the peculiarities of patois, because their influence is rather appreciable. The particularly persistent mistakes in students speech are determined by indistinctly expressed secondary dialectal features (combinatorial or positional variants of phonemes). The mistakes appeared under the influence

of original, distinct from standards of literary speech features, are easier to exterminate.

The questions of learning language methods and techniques under which the peculiarities of patois should be taken into consideration are studied in this article. It can be useful in conversation, lectures and independent work with different sources. Application of these methods allows to provide such logical operations as comparison, analysis, synthesis; induction, deduction; generalization, judgment and conclusion. The comparison helps students to analyze linguistic phenomena and to facilitate the consolidation of practical skills.

The option of language material for exercises considering patois peculiarities has exceptional meaning. This material

also helps to free from defects language, grammar and spelling mistakes appeared under the influence of patois.

Working out the topic the author aimed to specify the features of Ukrainian language teaching (for professional purposes) under conditions of patois, to develop special methods and techniques for language material study.

The references on this subject have been studied, the work experience of different universities have been learned and the materials about students' knowledge level have been generalized in the article.

Key words: patois, standard of speech, speaking and writing, specialist, mistake, methods and techniques, morphology, spelling.